

ВІДГУК

рецензента, кандидата економічних наук, доцента

Лугової Вікторії Миколаївни

на дисертаційну роботу Севрюкової Єлизавети Олександрівни

*«Забезпечення ефективності використання людського капіталу
сільськогосподарських підприємств»,*

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Сільськогосподарські підприємства України нині функціонують в умовах глибокої трансформації, спричиненої повномасштабною війною, що триває з 2022 року. Знищення інфраструктури, окупація та мінування земель, масове переміщення населення, мобілізація робочої сили та загальний соціально-психологічний тиск – усе це суттєво впливає на здатність аграрного сектору стабільно функціонувати. Водночас аграрна сфера залишається ключовим джерелом продовольчої безпеки, валютних надходжень та соціальної стабільності в регіонах. У цих умовах людський капітал стає вирішальним ресурсом: його збереження, розвиток і ефективне використання визначають не лише конкурентоспроможність окремих підприємств, а й життєздатність галузі в цілому. Розвиток сучасних управлінських практик, адаптація трудових ресурсів до нових викликів, мотивування персоналу – це завдання, які потребують системного наукового осмислення. Забезпечення ефективного використання людського капіталу в сільському господарстві є критично важливим як у коротко-, так і в довгостроковій перспективі, що й зумовлює актуальність теми дисертаційної роботи Севрюкової Єлизавети Олександрівни.

2. Зв'язок теми дисертаційної роботи з науковими планами, програмами, фундаментальними та прикладними дослідженнями. Актуальність результатів дисертації Севрюкової Єлизавети Олександрівни

підтверджується також її зв'язком з науковими дослідженнями Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця за темами: «Оптимізація комунікаційних процесів для покращення надання інформаційних та організаційно-комерційних послуг» (номер державної реєстрації 0124U003631); «Оцінка соціально-економічної ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства в умовах циркулярної економіки» (номер державної реєстрації 0124U003965), в яких дисертант мав безпосередню участь, яка підтверджена довідками про впровадження.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій та їхня достовірність. Дисертаційне дослідження «Забезпечення ефективності використання людського капіталу сільськогосподарських підприємств» виконано на високому теоретичному та методичному рівні, який характеризується застосуванням широкого спектру сучасних методів дослідження.

У дисертації були застосовані загальнонаукові методи наукового пізнання, у тому числі абстрактно-логічний, групування, порівняння, графічний, кореляційно-регресійний, t-метод множинного порівняння розбіжностей середніх величин. Усі застосовані методи використані коректно у відповідності до поставлених завдань. Поставлені завдання вирішено з використанням пакетів прикладних програм Microsoft Excel, VOSviewer, Statistica.

Об'єкт та предмет дисертаційного дослідження визначені коректно. Завдання сформульовані логічно та відповідно до поставленої мети дисертації. Основні наукові положення та висновки, сформульовані в дисертації, є достатньо обґрунтованими, впливають з одержаних результатів дослідження та відповідають поставленим завданням та меті дослідження.

Наукові положення, висновки та рекомендації, що містяться у дисертаційному дослідженні, характеризуються високим рівнем достовірності, про що свідчить якісний та глибокий аналіз значного обсягу наукових джерел інформації (274 найменування на с. 213-243) пов'язаний з проблематикою людського капіталу, мотивації, ефективності.

Вищезазначене свідчить про достатню обґрунтованість і достовірність наукових положень, рекомендацій і висновків дисертації.

4. Новизна наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації. Проведений аналіз змісту дисертаційної роботи та публікацій Севрюкової Єлизавети Олександрівни дає підстави стверджувати, що запропоновані розробки мають наукову новизну та засвідчують особистий внесок здобувача у розвиток теоретичних і науково-методичних засад забезпечення ефективності використання людського капіталу сільськогосподарських підприємств.

Вирішення поставлених завдань відрізняються науковою новизною:

по-перше, автором було удосконалено систематизацію чинників формування людського капіталу на сільських територіях. Дана система передбачає їх розподіл за сферами (демографічні, освітні, природно-екологічні, медико-соціальні, соціально-інституційні та економічні) та типами впливу (обмежувальні та стимулюючі) (с. 68-76 дисертації);

по-друге, було удосконалено організаційно-методичне забезпечення підвищення мотивації персоналу сільськогосподарських підприємств. Це було здійснено через поєднання прозорості системи винагород, розширення напрямів зайнятості для зменшення сезонних коливань, соціальну підтримку працівників та систему моніторингу (с. 192-194 дисертації);

по-третє, удосконалено методичний підхід до оцінювання впливу гендерного чинника на ефективність використання людського капіталу сільськогосподарських підприємств. Унікальність даного підходу полягає в урахуванні взаємозв'язку між рівнем середньої заробітної плати, показниками руху працівників, ефективністю виробництва та рівнем соціального захисту чоловіків і жінок (с. 203-206 дисертації);

по-четверте, запропоновано уточнення змісту понять «людський капітал сільськогосподарського підприємства», «соціальний капітал» і «трудова потенція», а також визначення їхнього взаємозв'язку. Це дозволяє забезпечити більш глибоке розуміння механізмів розвитку людського капіталу та інтеграцію

індивідуальних можливостей з метою досягнення стійкого економічного розвитку сільськогосподарських підприємств (с. 60-64 дисертації);

по-п'яте, отримав подальший розвиток концептуальний підхід до оцінювання загроз людському капіталу, що базується на поєднанні макроекономічних (динаміка ВВП, аграрне виробництво, доходи домогосподарств) та демографічних показників (скорочення чисельності населення, підвищення смертності серед чоловіків). Це дає можливість більш точно визначати зони ризику і розробляти заходи для покращення умов життя та праці на сільських територіях, орієнтуючись на довгостроковий розвиток людського капіталу (с. 96-109 дисертації).

Отримані Севрюковою Єлизаветою Олександрівною наукові результати мають наукову новизну, є достатньо обґрунтованими та широко представлені науковій спільноті у публікаціях та під час участі у міжнародних науково-практичних конференціях.

5. Теоретична цінність і практичне значення результатів дисертаційного дослідження. Теоретична цінність розробок дисертанта полягає у тому, що запропоновано уточнення змісту понять «людський капітал сільськогосподарського підприємства», «соціальний капітал» і «трудоий потенціал», а також визначення їхнього взаємозв'язку. Теоретично значущими є такі наукові результати, які стосуються удосконалення систематизації чинників формування людського капіталу на сільських територіях.

Практична значущість отриманих дисертантом результатів полягає у тому, що всі наукові положення дисертаційного дослідження доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які можуть бути впроваджені в діяльність вітчизняних підприємств і органів державної влади.

Свідченням практичної значущості пропозицій автора є приклади їх впровадження в діяльність вітчизняних підприємств і органів державної влади, про що надано відповідні довідки. Результати дисертації використовуються наступними підприємствами та органами державної влади: ПСП «Пісківське» (довідка № 356 від 02.12.2024 р.), ФГ «ЗМІВСЬКЕ» (довідка № 184 від

07.11.2024 р.), ТОВ «Смартекспорт» (довідка № 47 від 27.12.2024 р.), Департаментом агропромислового розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації (довідка № 04.01-05/1929 від 06.12.2024 р.).

В освітній процес Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця упроваджено результати дисертаційного дослідження, які використовуються для поглиблення теоретико-методичного забезпечення навчального процесу підготовки фахівців за спеціальністю 051 «Економіка» під час викладання навчальної дисципліни «Економіка підприємства» (довідка № 24/86-08-90 від 09.12.2024 р.).

6. Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях. Севрюкова Єлизавета Олександрівна за результатами дисертації опублікувала 22 наукових праці загальним обсягом 8,86 ум.-друк. арк., з яких особисто здобувачеві належить 5,26 ум.-друк. арк., серед яких 1 стаття у виданні, що індексується у міжнародній наукометричній базі Scopus, 4 статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України. Зазначені публікації відповідають вимогам пунктів 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ №44 від 12.01.2022 р. Окрім того результати дослідження проходили апробацію на міжнародних наукових конференціях, за результатами яких здобувач опублікував 17 тез доповідей.

На підставі цього опублікування й апробацію результатів дисертаційної роботи Севрюкової Єлизавети Олександрівни слід вважати достатньою.

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Севрюкової Єлизавети Олександрівни містить анотацію, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. У додатках є копії довідок про практичне використання результатів дослідження. Обсяг основного тексту дисертації становить 7,91 авторських аркуша, що цілком відповідає встановленим вимогам. Робота викладена науковим стилем, її зміст має чітку

логічну послідовність виконання поставлених завдань, які розкривають етапи досягнення мети. Оформлення дисертації відповідає вимогам Наказу МОН України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» від 12.01.2017 р. №40 зі змінами від 31.05.2019 р.

8. Академічна доброчесність. При детальному розгляді дисертаційної роботи Севрюкової Єлизавети Олександрівни не виявлено порушення академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації та фабрикації), що підтверджено результатами перевірки за допомогою спеціальних програмних засобів.

9. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Оцінюючи в цілому позитивно дисертаційну роботу Севрюкової Єлизавети Олександрівни, вважаю за доцільне звернути увагу на окремі дискусійні положення:

1. Автором здійснено систематизацію чинників формування людського капіталу на сільських територіях, що передбачає розподіл їх за сферами та типами впливу. Однак у роботі не зазначено на основі яких джерел чи досліджень було визначено ці сфери.

2. Значний інтерес представляє уточнення змісту понять «людський капітал сільськогосподарського підприємства», «соціальний капітал» і «трудовий потенціал», а також визначення їхнього взаємозв'язку (с. 60-64), однак визначенню поняття «трудовий потенціал» приділено замало уваги.

3. У розділі 2.2. «Вплив демографічних тенденцій на динаміку та якість формування людського капіталу в Україні» наводяться динамічні ряди демографічних показників за значний період часу (1950-2023 рр.). Було б доречним отримати їх прогностичні значення на найближчі роки.

4. Проведений аналіз впливу рівня доступу домогосподарств України до мережі Інтернет на формування доходів та витрат охоплює дуже обмежене коло показників (с. 151). Отримані результати були б більш ґрунтовними, якби можна було оцінити вплив інших складових витрат домогосподарств.

5. Автором запропоновані заходи щодо підвищення мотивації персоналу (с. 192–194), однак робота значно б виграла за рахунок більшої їх деталізації з урахуванням масштабів підприємства, фінансових можливостей та регіональних особливостей. Крім того, питання взаємозв'язку між мотиваційними інструментами та ефективністю праці розкрито недостатньо глибоко.

Наведені зауваження мають дискусійний характер та не впливають на позитивний висновок щодо дисертаційного дослідження.

10. Загальна оцінка роботи, її відповідність встановленим вимогам. Дисертація Севрюкової Єлизавети Олександрівни «Забезпечення ефективності використання людського капіталу сільськогосподарських підприємств» являє собою завершену працю, яку присвячено вирішенню важливого наукового завдання щодо узагальнення та розвитку теоретичних положень, розроблення методичних підходів, а також практичних рекомендацій із забезпечення ефективності використання людського капіталу сільськогосподарських підприємств.

Тема дисертаційної роботи є актуальною і відповідає пріоритетним напрямкам наукових досліджень та науковим програмам. Наукові положення, висновки та рекомендації характеризуються новизною, теоретичним і практичним значенням, а також достатньо обґрунтовані. Рівень оприлюднення основних положень дисертації у наукових публікаціях, апробації та практичного впровадження результатів відповідає встановленим вимогам.

На основі викладеного можна зробити висновок, що дисертаційна робота Севрюкової Єлизавети Олександрівни «Забезпечення ефективності використання людського капіталу сільськогосподарських підприємств» відповідає всім вимогам, що ставляться до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Вимоги, що містяться в пунктах 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, що затверджений Постановою КМУ

від 12.01.2022 р. №44, повністю виконані. Автор дисертації, Севрюкова Єлизавета Олександрівна, заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Рецензент:

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної економіки
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця

Вікторія ЛУГОВА

Підпис засвідчую:

Вчений секретар ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Оксана ПИСАРЧУК